

zaken. De marktwaarde van een verzameling duurzame productiegoederen kan verschillen van de nominale waarden die de boeken tonen. Het bewijs is dat de aandelenbeurs ze taxeert zonder enig aanzien voor deze cijfers.

Een kostenberekening is daarom geen rekenkundig proces dat door een onverschillige arbiter bepaald en nagekeken kan worden. Zij werkt niet met omvangen die op maar één manier objectief vastgesteld kunnen worden. Haar belangrijkste bestanddelen zijn het resultaat van een inschatting van toekomstige omstandigheden — noodzakelijkerwijs altijd gekleurd door de mening van de ondernemer over de toekomstige marktomstandigheden.

Pogingen om kostenberekeningen op een ‘objectieve’ basis vast te stellen, zijn gedoemd te mislukken. De kostenberekening is een conceptueel hulpmiddel bij het handelen, het doelbewuste plan om de beschikbare middelen voor het verbeteren van toekomstige omstandigheden op de best mogelijke manier te gebruiken. Het is noodzakelijkerwijs een wilsuiting, geen kwestie van feiten. In de handen van een onpartijdige arbiter zou haar karakter volledig veranderen. De arbiter kijkt niet vooruit naar de toekomst. Hij kijkt terug naar het dode verleden met onbuigzame regels die nutteloos zijn voor het werkelijke leven en handelen. Hij anticipeert geen veranderingen. Hij wordt onbewust geleid door het vooroordeel dat de gelijkmatig draaiende economie de normale en meest wenselijke situatie van het menselijk leven beschrijft. Winsten passen niet in zijn visie. Hij heeft een verward idee over een ‘rechtvaardige’ winstvoet of een ‘rechtvaardig’ rendement op geïnvesteerd kapitaal. Dergelijke zaken bestaan echter niet. In de gelijkmatig draaiende economie bestaan er geen winsten. In een veranderende economie worden winsten niet bepaald op basis van een stel regels waarmee zij als rechtvaardig of onrechtvaardig geclassificeerd zouden kunnen worden. Winsten zijn nooit normaal. Waar sprake is van normaliteit — dat is, de afwezigheid van verandering — kunnen geen winsten ontstaan.

16.5

DE LOGISCHE KATALLAKTIEK TEGENOVER DE WISKUNDIGE KATALLAKTIEK

Men heeft de vraagstukken over kosten en prijzen ook met wiskundige methoden behandeld. Er zijn zelfs economen geweest die volhielden dat de wiskundige methode de enige gepaste methode is om economische vraagstukken te behandelen en de logische economen belachelijk maakten als ‘literaire’ economen.

Als deze tegenstelling tussen de logische en wiskundige economen slechts een meningsverschil betrof over de meest geschikte benadering om economische verschijnselen te bestuderen, dan zou het overbodig zijn om er aandacht aan te besteden. De beste methode zou vanzelf boven komen drijven doordat het betere resultaten oplevert. Ook kan het zijn dat er verschillende benaderingen nodig zijn voor het oplossen van verschillende vraagstukken en dat voor sommige de ene methode nuttiger is dan de andere.

Dit is echter geen meningsverschil over heuristische vraagstukken, maar een onenigheid over de fundamenteën van de economische wetenschap. De wiskundige methode dient niet alleen verworpen te worden omdat zij vruchteloos is. Het is een volstrekt kwaadaardige methode, beginnend vanuit valse veronderstellingen, die tot bedrieglijke gevolgtrekkingen leidt. Haar redeneringen zijn niet alleen zinloos; zij leiden af van de vraagstukken die er werkelijk toe doen en verdraaien de verbanden tussen de verschillende verschijnselen.

De ideeën en benaderingen van de wiskundige economen zijn niet uniform. Er bestaan drie gedachtenstromingen die afzonderlijk behandeld dienen te worden.

De eerste variant wordt vertegenwoordigd door statistici die zich richten op het ontdekken van economische wetten uit het bestuderen van economische bevindingen. Zij wensen economie in een 'kwantitatieve' wetenschap te veranderen. Hun programma wordt samengevat door het motto van de *Econometric Society*: wetenschap is meten.

De fundamentele fout van deze benadering is hierboven aangetoond.⁷ Bevindingen in de economische geschiedkunde zijn altijd bevindingen over complexe verschijnselen. Het kan nooit dezelfde kennis opleveren als de kennis die uit laboratoriumexperimenten wordt afgeleid. Statistiek is een methode om geschiedkundige feiten, zoals prijzen en andere relevante gegevens voor het menselijk handelen, weer te geven. Het is geen economie en kan geen economische stellingen en theorieën produceren. Prijsstatistieken zijn economische geschiedenis. Het inzicht dat een toenemende vraag *ceteris paribus* tot een prijsstijging moet leiden, wordt niet uit empirische data verkregen. Niemand was ooit of zal ooit in de positie zijn om een verandering in één van de variabelen *ceteris paribus* waar te nemen. Er bestaat niet zoiets als kwantitatieve economie. Alle economische omvangen die we kennen zijn geschiedkundige feiten. Geen voor rede vatbaar mens kan beweren dat het verband tussen prijzen en het aanbod in het algemeen, of voor specifieke handelswaren, constant is. Daarentegen weten we dat externe verschijnselen verschillende mensen op verschillende manieren treffen, dat de reacties van dezelfde mensen op dezelfde externe gebeurtenissen variëren, en dat het niet mogelijk is om individuen in te delen in klassen van mensen die op dezelfde wijze reageren. Dit inzicht komt voort uit onze a-prioristische theorie. Het klopt dat empiristen deze theorie verwerpen; zij doen alsof ze enkel van geschiedkundige ervaring leren. Niettemin spreken zij hun eigen principes tegen zodra zij niet langer individuele, afzonderlijke prijzen rapporteren, maar reeksen samenstellen en gemiddelden beginnen te berekenen. Een empirisch gegeven of statistisch feit betekent enkel dat op een bepaald moment op een bepaalde plaats voor een bepaalde hoeveelheid van een bepaald handelswaar een bepaalde prijs is betaald. Theoretische overwegingen gaan zowel logisch als in tijd vooraf aan het groeperen van verschillende prijsgegevens en het berekenen van gemiddelden. De mate waarin wel of niet met bepaalde aanwezige kenmerken en bijkomstige eventualiteiten van de desbetreffende prijsgegevens rekening moet worden gehouden, hangt van een soortgelijke theoretische overweging af. Niemand is zo stoutmoedig om vol te houden dat een toename van a procent in het aanbod van

⁷ Zie hierboven pp. 24-25, 47-48.

een bepaald goed altijd — in ieder land en op ieder ogenblik — in een prijsdaling van b procent moet resulteren. Maar aangezien geen kwantitatieve econoom het ooit waagt om op basis van statistische ervaring nauwkeurig de bijzondere omstandigheden te definiëren die een bepaalde afwijking van de verhouding $a : b$ tot gevolg hebben, wordt de vruchteloosheid van zijn pogingen duidelijk. Bovendien is geld geen maatstaf om prijzen te meten; het is een ruilmiddel waarvan de ruilverhouding net zo varieert als de onderlinge ruilverhoudingen van verkoopbare goederen en diensten, hoewel doorgaans niet met dezelfde snelheid en in dezelfde mate.

Er is nauwelijks enige noodzaak om langer stil te staan bij de ontmaskering van de voorwendselen van de kwantitatieve economie. Ondanks alle hoogdravende beweringen van haar voorstanders, is er niets voor de verwezenlijking van haar programma gedaan. Wijlen Henry Schultz wijdde zijn onderzoek aan de meting van de vraagelasticiteit van verschillende goederen. Professor Paul H. Douglas roemde de uitkomst van Schultz' studies als "werk dat net zo noodzakelijk was om van economie een min of meer exacte wetenschap te maken als de vaststelling van de atoommassa voor de ontwikkeling van de scheikunde".⁸ In werkelijkheid heeft Schultz nooit de vraagelasticiteit voor welk goed dan ook *in abstracto* vastgesteld; de gegevens waarop hij zich baseerde, zijn beperkt tot bepaalde geografische gebieden en geschiedkundige perioden. Zijn resultaten voor een bepaald goed, bijvoorbeeld aardappelen, gelden niet voor aardappelen in het algemeen, maar voor aardappelen in de Verenigde Staten in de jaren 1875 tot 1929.⁹ Zij zijn, hoogstens, ronduit bedenkelijke en onbevredigende bijdragen aan diverse hoofdstukken van de economische geschiedenis. Zij zijn zeker geen stap op weg naar de verwezenlijking van het warrige en tegenstrijdige programma van kwantitatieve economie. Het dient benadrukt te worden dat de twee andere varianten van wiskundige economie zich volledig van de vruchteloosheid van kwantitatieve economie bewust zijn. Zij hebben het namelijk nooit gewaagd om door econometristen gevonden grootheden in hun formules en vergelijkingen op te nemen en ze zodoende geschikt te maken voor het oplossen van bepaalde vraagstukken. Op het terrein van het menselijk handelen is het begrip het enige middel om met toekomstige gebeurtenissen om te gaan.

Het tweede terrein dat door wiskundige economen wordt behandeld, is dat van de verhouding tussen prijzen en kosten. Bij het behandelen van deze vraagstukken negeren de wiskundige economen de werking van het marktproces en negeren ze bovendien het gebruik van geld dat inherent is aan alle economische berekeningen. Wanneer zij echter over prijzen en kosten in het algemeen spreken, en prijzen en kosten met elkaar vergelijken, veronderstellen zij impliciet het bestaan en gebruik van geld. Prijzen zijn altijd geldprijzen, en kosten kunnen niet in economische berekeningen worden opgenomen wanneer zij niet in geldtermen worden uitgedrukt. Wanneer men zich niet op geldtermen beroept, dan

8 Zie Paul H. Douglas in *Econometrica*, VII, p. 105.

9 Zie Henry Schultz, *The Theory and Measurement of Demand* (University of Chicago Press, 1938), pp. 405-427.

worden kosten uitgedrukt in complexe hoeveelheden van diverse goederen en diensten die besteed dienen te worden voor het aanschaffen van een product. Aan de andere kant zijn prijzen — als deze term ook maar enigszins toepasbaar is op de ruilverhoudingen die in simpele ruilhandel tot stand komen — de opsomming van hoeveelheden verschillende goederen waartegen de ‘verkoper’ een bepaald aanbod kan ruilen. De goederen waarnaar in dergelijke ‘prijzen’ wordt verwezen, zijn niet dezelfde goederen waarnaar de ‘kosten’ verwijzen. Een vergelijking van zulke prijzen in natura en kosten in natura is niet mogelijk. Dat de verkoper de goederen die hij opgeeft, minder waardeert dan die hij in ruil ontvangt, dat de koper en de verkoper het niet eens zijn wat betreft de subjectieve waardering van de twee geruilde goederen, en dat een ondernemer alleen een project onderneemt wanneer hij voor zij eigen product goederen verwacht te ontvangen die hij hoger waardeert dan de in productie verbruikte middelen, weten we allemaal al op basis van praxeologisch inzicht. Het is deze a-prioristische kennis die ons in staat stelt om het gedrag van een ondernemer te anticiperen die in een positie is om van monetaire calculatie gebruik te maken. Maar de wiskundig econoom misleidt zichzelf wanneer hij doet alsof hij deze vraagstukken op een algemenere wijze behandelt door geen verwijzingen naar geld te maken. Het is tevergeefs om gevallen van niet volledig deelbare productiefactoren zonder enige verwijzing naar monetaire calculatie in geldtermen te onderzoeken. Een dergelijke bestudering kan nooit meer opleveren dan we nu al weten; namelijk dat elke ondernemer er naar streeft om artikelen te produceren waarvan de verkoop opbrengsten zal opleveren die hij hoger waardeert dan het totale geheel aan goederen dat in de productie wordt verbruikt. Maar wanneer er geen indirecte ruil en geen algemeen gebruikt ruilmiddel zijn, dan kan hij enkel slagen wanneer hij de toekomstige marktomstandigheden correct heeft geanticipeerd — wanneer hij met een bovenmenselijk intellect gezegend is. Hij zou in één oogopslag alle op de markt tot stand gekomen ruilverhoudingen op een dusdanige manier in zijn beraadslagingen moeten opnemen dat elk goed precies die plaats krijgt toegewezen die het op basis van de ruilverhoudingen moet krijgen.

Men kan niet ontkennen dat alle studies over het verband tussen prijzen en kosten het gebruik van geld en het marktproces veronderstellen. Maar de wiskundige economen sluiten hun ogen voor dit overduidelijke feit. Zij formuleren vergelijkingen en tekenen curven die bedoeld zijn om de realiteit te beschrijven. In feite beschrijven zij slechts een hypothetische en onrealiseerbare situatie die op geen enkele manier overeenkomt met het katallaktische vraagstuk in kwestie. Zij vervangen de vastgestelde geldtermen die in monetaire calculatie gebruikt worden door algebraïsche symbolen en geloven dat deze werkwijze hun redenering wetenschappelijker maakt. Zij maken een overtuigende indruk op de goedgelovige leek. In werkelijkheid verwarren en vertroebelen zij enkel de zaken die al op passende wijze in tekstboeken over de reken- en boekhoudkunde worden behandeld.

Sommigen van deze wiskundigen gaan zelfs zo ver dat zij verklaren dat monetaire calculatie tot stand zou kunnen worden gebracht met behulp van nutseenheden. Zij noemen hun methode nutsanalyse. Deze fout wordt eveneens gemaakt door de derde

variant van wiskundige economie.

Het karakteristieke kenmerk van deze derde groep is dat zij openlijk en bewust uit zijn op het oplossen van katallactische vraagstukken zonder naar het marktproces te verwijzen. Hun ideaal is om een economische theorie volgens het mechanische model op te stellen. Zij nemen keer op keer hun toevlucht tot overeenkomsten met de klassieke mechanica die, menen zij, het enige en absolute model van wetenschappelijk onderzoek is. Het is niet nodig om opnieuw uit te leggen waarom deze analogie oppervlakkig en misleidend is, en in welke opzichten doelbewust menselijk handelen volkomen verschilt van mechanismen, het onderwerp van de mechanica. Het volstaat om een punt te benadrukken, namelijk het praktisch belang van differentiaalvergelijkingen op beide terreinen.

De overwegingen die tot de formulering van een vergelijking leiden, zijn noodzakelijkerwijs van een niet-wiskundige aard. Het opstellen van een vergelijking is de voltooiing van onze kennis; zij vergroot onze kennis niet rechtstreeks. Toch kan een vergelijking in mechanica zeer belangrijke praktische diensten verlenen. Aangezien er tussen verscheidene mechanische elementen constante verbanden bestaan en gezien het feit dat deze verbanden door middel van experimenten vastgesteld kunnen worden, wordt het mogelijk om vergelijkingen te gebruiken voor het oplossen van bepaalde technologische vraagstukken. Onze moderne industriële beschaving is hoofdzakelijk een verrichting van het benutten van differentiaalvergelijkingen door de natuurkunde. Dit soort constante verbanden bestaan echter niet tussen economische elementen. De vergelijkingen die door wiskundige economen worden opgesteld, blijven nutteloze geestelijke gymnastiek en zullen dit blijven, zelfs als ze veel meer zouden uitdrukken dan ze in werkelijkheid doen.

Een deugdelijke economische redenering dient deze twee grondbeginselen van de waardeleer nooit te vergeten: ten eerste, het waarderen dat tot handelen leidt, betekent altijd het verkiezen en verwerpen van; het betekent nooit gelijkwaardigheid of onverschilligheid [*indifference* in het Engels]. Ten tweede, het enige middel om waarderingen van verschillende individuen of van dezelfde individuen op verschillende momenten te vergelijken is om vast te stellen of zij wel of niet de alternatieven in kwestie in dezelfde rangorde van voorkeuren rangschikken.

In de denkbeeldige constructie van de gelijkmatig draaiende economie worden alle productiefactoren op een dusdanige wijze gebruikt dat elk de meest waardevolle dienst verleent. Geen denkbare en mogelijke verandering zou de mate van bevrediging kunnen verbeteren; geen factor wordt gebruikt voor de bevrediging van een behoefte *a* als dit de toepassing van de bevrediging van een behoefte *b* belemmert die als waardevoller dan de bevrediging van *a* beschouwd wordt. Het is uiteraard mogelijk om deze waanvoorstelling over de allocatie van productiemiddelen met differentiaalvergelijkingen te beschrijven en deze grafisch weer te geven in curven.. Maar zulke hulpmiddelen leren ons niets over het marktproces. Zij schetsen slechts een denkbeeldige situatie waarin het marktproces niet langer zou bestaan. De wiskundige economen negeren de gehele theoretische verklaring van het marktproces en amuseren zich met een hulpbegrip dat in een bijzondere context

wordt toegepast en van elke betekenis verstoken is wanneer het buiten deze context gebruikt wordt.

In de natuurkunde worden we geconfronteerd met veranderingen die plaatsvinden in verschillende zintuiglijke verschijnselen. We ontdekken een regelmatigheid in de opeenvolging van deze veranderingen en deze waarnemingen leiden ons tot het ontwikkelen van een natuurkundige wetenschap. Zij zijn voor het zoekende verstand een ultiem gegeven en tarten elke verdere analyse. Wat we uit observatie kennen, is de regelmatige aaneenschakeling van verscheidene waarneembare entiteiten en attributen. Het is deze onderlinge samenhang van gegevens die de natuurkundige met differentiaalvergelijkingen beschrijft.

Het eerste feit dat we in de praxeologie kennen, is dat mensen doelbewust erop uit zijn om bepaalde veranderingen teweeg te brengen. Dit is de kennis die het onderzoeksobject van de praxeologie bepaalt en het van de natuurwetenschappen onderscheidt. We kennen de krachten achter de veranderingen en deze a-prioristische kennis leidt ons tot een begripsvermogen van de praxeologische processen. De natuurkundige weet niet wat elektriciteit 'is'. Hij kent alleen verschijnselen die worden toegeschreven aan iets dat elektriciteit wordt genoemd. Maar de econoom weet wat het marktproces aandrijft. Het is enkel dankzij deze kennis dat hij marktverschijnselen van andere verschijnselen kan onderscheiden en het marktproces kan beschrijven.

Welnu, de wiskundige econoom draagt niets aan de opheldering van het marktproces bij. Hij beschrijft enkel een provisorisch hulpmiddel van de logische economen als grensgeval — de definitie van een situatie waarin er niet langer gehandeld wordt en het marktproces tot stilstand is gekomen. Dat is alles wat hij kan zeggen. Wat de logische economen in woorden uiteenzetten wanneer hij de denkbeeldige constructies van de evenwichtsrusttoestand en de gelijkmatig draaiende economie definieert en wat de wiskundige econoom zelf in woorden dient te beschrijven voordat hij aan zijn wiskundige werk begint, wordt naar algebraïsche symbolen vertaald. Een oppervlakkige overeenkomstigheid wordt te lang uitgerekt; dat is alles.

Zowel de logische als wiskundige economen verklaren dat het menselijk handelen zich uiteindelijk richt op de totstandkoming van een dergelijke evenwichtstoestand en deze zou bereiken wanneer alle verdere veranderingen in omstandigheden tot stilstand zouden komen. Maar de redenerende econoom weet veel meer dan dat. Hij laat zien hoe de activiteiten van ondernemende personen — de promotoren en speculanten — die erop uit zijn om van afwijkingen in de prijsstructuur te profiteren, ertoe leiden dat zulke afwijkingen verdwijnen en dat daarbij de bron van ondernemerswinsten en –verliezen opdroogt. Hij laat zien hoe dit proces uiteindelijk tot de totstandkoming van de gelijkmatig draaiende economie zou leiden. Dit is de taak van economische theorie. De wiskundige beschrijving van verscheidene evenwichtstoestanden is louter kinderspel. Het vraagstuk is de analyse van het marktproces.

Een vergelijking van beide methoden van economische analyse maakt de betekenis

duidelijk van het veelgevraagde verzoek om de reikwijdte van economie te vergroten door het opstellen van een dynamische theorie in plaats van zich alleen met statische vraagstukken bezig te houden. Ten opzichte van logische economie is deze eis van geen betekenis. Logische economie is in wezen een theorie van processen en veranderingen. Zij doet enkel een beroep op de denkbeeldige constructies van onveranderlijkheid voor de opheldering van de verschijnselen van verandering. Maar het ligt anders met wiskundige economie. Haar vergelijkingen en formules beperken zich tot het beschrijven van evenwichtstoestanden en niet-handelen. Zolang zij zich tot wiskunde beperkt, kan zij niets melden over de totstandkoming van dergelijke toestanden en hoe een andere toestand wordt bereikt. In het geval van de wiskundige economen is het verzoek voor een dynamische theorie gegrond. Maar het is voor de wiskundige economie niet mogelijk om aan dit verzoek te voldoen. De vraagstukken van procesanalyse — dat wil zeggen, de enige economische vraagstukken die er toe doen — tarten elke wiskundige benadering. Het introduceren van tijdparameters in vergelijkingen is geen oplossing. Het geeft de essentiële tekortkomingen van de wiskundige methode niet eens aan. De beweringen dat iedere verandering tijd met zich meebrengt en dat verandering altijd in de tijdsvolgorde plaatsvindt, zijn slechts manieren om het feit uit te drukken dat, in zoverre er sprake is van rigiditeit en onveranderlijkheid, er geen sprake van tijd is. De belangrijkste tekortkoming van wiskundige economie is niet het feit dat het de tijdsvolgorde negeert, maar dat het de werking van het marktproces negeert.

De wiskundige methode is niet bij machte om te laten zien hoe er in een niet-evenwichtstoestand handelingen ontspringen die een tendens voortbrengen naar de totstandbrenging van een evenwicht. Het is uiteraard mogelijk om de wiskundige bewerkingen aan te wijzen die benodigd zijn voor het transformeren van de wiskundige beschrijving van een bepaalde niet-evenwichtstoestand in een wiskundige beschrijving van een evenwichtstoestand. Maar deze wiskundige bewerkingen beschrijven geenszins het marktproces dat door afwijkingen in de prijsstructuur wordt aangedreven. Men veronderstelt dat de differentiaalvergelijkingen van de mechanica op elk moment van de tijdsinterval de betrokken bewegingen nauwkeurig beschrijven. De economische vergelijkingen hebben op geen enkele manier betrekking op de omstandigheden die zich werkelijk voordoen op elk ogenblik van de overgang van een niet-evenwichtstoestand naar een evenwichtstoestand. Alleen personen die volkomen verblind zijn door de vooringenomenheid dat economie een bleke afspiegeling van de mechanica moet zijn, zullen het belang van dit bezwaar onderschatten. Een zeer onvolmaakte en oppervlakkige metafoor is geen vervanging voor de diensten die door logische economie worden verleend.

In ieder hoofdstuk van de katallaktiek kunnen de verwoestende gevolgen van de wiskundige behandeling van economie worden geproefd. Het volstaat om naar twee gevallen te verwijzen. Het eerste geval is de zogenaamde Fishervergelijking — de vruchteloze en misleidende poging van wiskundige economen om veranderingen in de

koopkracht van geld te analyseren.¹⁰ Het tweede geval kan het best uitgedrukt worden door te verwijzen naar de zegswijze van professor Schumpeter die stelt dat de consumenten bij het beoordelen van consumptiegoederen “*ipso facto* [door het feit zelf] eveneens de productiemiddelen beoordelen waarmee deze goederen worden vervaardigd”.¹¹ Het is haast onmogelijk om het marktproces op een onjuistere manier weer te geven.

Economie gaat niet over goederen en diensten, maar over de handelingen van levende mensen. Haar doel is niet om oeverloos over denkbeeldige constructies, zoals de evenwichtstoestand, te praten. Deze constructies zijn slechts een hulpmiddel bij het redeneren. De enige taak van de economische wetenschap is het analyseren van handelingen van mensen, het analyseren van processen.

16.6

MONOPOLIEPRIJZEN

Marktconforme prijzen zijn het resultaat van een volledige aanpassing van de verkopers aan de consumentenvraag. Onder de marktconforme prijs wordt het gehele beschikbare aanbod verkocht, en de specifieke productiefactoren worden gebruikt in de mate waarin de prijzen van de niet-specifieke complementaire factoren dit toelaten. Niets van het beschikbare aanbod wordt blijvend van de markt onthouden, en de marginale eenheid van gebruikte specifieke productiefactoren levert geen nettowinst op. Het gehele economische proces wordt ten bate van de consumenten uitgevoerd. Er bestaat geen belangenconflict tussen kopers en verkopers, of tussen producenten en consumenten. De eigenaren van de diverse goederen zijn niet in staat om consumptie en productie af te laten wijken van de lijnen die zijn uitgezet door de waarderingen van de consumenten, de stand van het aanbod van goederen en diensten van alle ordes en de staat van technologische kennis.

Iedere afzonderlijke verkoper zou zijn eigen opbrengsten zien stijgen wanneer een afname in het aanbod van zijn concurrenten de prijs zou laten stijgen waartegen hijzelf zijn eigen aanbod kan verkopen. Maar op een concurrerende markt is hij niet in staat om deze uitkomst tot stand te brengen. Afgezien van een eventueel privilege van de overheid, dient hij zich te onderwerpen aan de gegeven marktsituatie.

De ondernemer is in zijn hoedanigheid als ondernemer altijd onderhevig aan de volledige oppermacht van de consumenten. Het zit anders met de bezitters van verkoopbare goederen en productiefactoren en, uiteraard, met de ondernemers in hun hoedanigheid als eigenaren van deze goederen en productiefactoren. Onder bepaalde omstandigheden varen zij beter door het aanbod te beperken en het voor een hogere eenheidsprijs te verkopen.

¹⁰ Zie hieronder, p. 392.

¹¹ Zie Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York, 1942), p. 175. Voor een weerlegging van deze bewering, zie Hayek, “The Use of Knowledge in Society,” *Individualism and the Social Order* (Chicago, 1948), pp. 89 ff.